

УДК 368.01

*В. Ю. Бодаковський,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2862-5611>
А. В. Козицький,
аспірант кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-8881-1452>
С. В. Коваленко,
аспірант кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту,
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-5993-856X>*

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.6.143

АНАЛІЗ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ ЯК НЕВІД'ЄМНОЇ КОМПОНЕНТИ ІНФРАСТРУКТУРИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

V. Bodakovskyy,
PhD, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance,
Money Circulation and Credit, Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine, Lviv
A. Kozytzkyi,
Postgraduate student of the Department of Finance, Money Circulation
and Credit, Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine
S. Kovalenko,
Postgraduate student of the Department of Finance, Money Circulation
and Credit, Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Ukraine

ANALYSIS OF THE INSURANCE MARKET OF UKRAINE AS AN INTEGRAL COMPONENT OF THE INFRASTRUCTURE OF THE FINANCIAL SYSTEM

У статті проаналізовано ефективність функціонування та перспективи сталого розвитку страхового ринку України, який працює в умовах непередбачуваних обставин. Вивчено основні чинники, що впливають на ефективність реалізації інструментів страхування в фінансовій системі за допомогою комплексного аналізу показників динамічного розвитку як суб'єктів ринку так і страхових послуг. Досліджено роль страхування у ефективності функціонування інфраструктури фінансової системи на теоретико-прикладному рівні, що дозволило сформулювати системний погляд на фінансово-економічні процеси в суспільстві.

Розглянуто основні механізми страхової діяльності на страховому ринку України в умовах війни за допомогою інструментарію фінансової науки. Встановлено, що структура страхування, як компонента фінансової системи є складною та має свої специфічні особливості, які дозволяють суб'єктам економічної системи безперебійно здійснювати фінансову, операційну та інвестиційну діяльність.

Окреслено перспективи розвитку суб'єктів страхового ринку за допомогою такого чинника як цифровізація суспільства, а, особливо, економічного простору країни. Зауважується, що розуміння механізмів цифрового розвитку суб'єктів господарювання дозволить сформулювати передумови для сталого розвитку України в цілому, підвищення її конкурентоспроможності на міжнародному економічному просторі.

Виявлено доцільність імплементації інформаційних технологій в функціонування системи надання страхових послуг, що дозволить знизити їх собівартість та забезпечити безперебійність взаємовідносин з представниками суспільства. На основі проведеного дослідження виділено основні напрями розвитку страхування як сфери фінансової системи.

Запропоновано інноваційні способи підвищення ефективності здійснення діяльності суб'єктів страхування на основі впровадження в їх діяльність механізму імплементації інновацій та формування компетенцій у спеціалістів зазначеної сфери. Автори торкаються проблеми необхідності наближення українського управління фінансово-економічною діяльністю суб'єктів страхового ринку до вимог міжнародних інститутів, США та Європейського союзу, зокрема у сфері діяльності на фондовому, банківському і страховому сегментах інфраструктури фінансової системи.

The article analyzes the effectiveness of functioning and prospects for sustainable development of the insurance market of Ukraine, which operates under unpredictable circumstances. The main factors affecting the effectiveness of the implementation of insurance tools in the financial system were studied using a comprehensive analysis of indicators of dynamic development of both market entities and insurance services. The role of insurance in the efficiency of the functioning of the infrastructure of the financial system was studied at the theoretical and applied level, which made it possible to form a systemic view of the financial and economic processes in society.

The main mechanisms of insurance activity on the insurance market of Ukraine in the conditions of war were considered using the tools of financial science. It was established that the structure of insurance, as a component of the financial system, is complex and has its own specific features that allow subjects of the economic system to smoothly carry out financial, operational and investment activities.

An attempt has been made to assess the prospects for the development of insurance market entities with the help of such a factor as the digitalization of society, and, especially, the economic space of the country. It is noted that an understanding of the mechanisms of digital development of business entities will create prerequisites for the sustainable development of Ukraine as a whole, increasing its competitiveness in the international economic space.

The expediency of the implementation of information technologies in the functioning of the system of providing insurance services has been revealed, which will allow to reduce their cost and ensure uninterrupted relations with representatives of society. On the basis of the conducted research, the main directions of the development of insurance as a sphere of the financial system are highlighted.

Innovative methods of increasing the efficiency of the activities of insurance entities are proposed based on the implementation of the innovation implementation mechanism and the formation of competences among specialists in the specified field. The authors touch on the problem of the need to bring the Ukrainian management of the financial and economic activities of insurance market entities closer to the requirements of international institutions, the United States and the European Union, in particular in the field of activities in the stock, banking and insurance segments of the infrastructure of the financial system.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, інфраструктура страхового ринку, суб'єкти страхового ринку, державне регулювання страхового ринку, фінансова безпека страхового ринку, цифровізація, стратегія розвитку, національна економіка.

Key words: insurance, insurance market, infrastructure of the insurance market, subjects of the insurance market, state regulation of the insurance market, financial security of the insurance market, digitalization, development strategy, national economy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Страхування є важливою ланкою фінансової системи будь-якої країни світу, оскільки допомагає фізичним

та юридичним особам знизити ризики унаслідок формування фондів відшкодування та проведення виплат з нього у разі настання несприятливих подій. Без належного функціонування цієї сфери не можливо забезпечити злагоджену діяльність усіх ланок фінансової системи та високі темпи розвитку економіки країни загалом.

Сьогодні національна економічна система функціонує в умовах війни, тому суб'єктам господарювання і населенню розраховувати на отримання широкого спектру якісних послуг на ринку не доводиться. Це ускладнює розвиток страхування як частини фінансової інфраструктури країни. Проте варто констатувати і той факт, що, починаючи зі здобуття нашою державною незалежності, страховий ринок не набув належного розвитку, а популярністю, зазвичай, користувалися тільки ті послуги, які входять до групи загальнообов'язкового страхування. Така ситуація не сприяла нарощенню ефективності діяльності суб'єктів господарювання, фінансового ринку та домашніх господарств, спричинила виникненню перешкод до освоєння інноваційних фінансових продуктів.

Водночас післявоєнне відновлення економіки України вимагатиме повноцінного функціонування страхового ринку з метою зниження підприємницьких ризиків, поліпшення соціального становища громадян, зростання ефективності діяльності суб'єктів господарювання. Упродовж усієї історії розвитку вітчизняного фінансового ринку головні деструктивні фактори охоплювали великі розмахи корупції, значні приховані грошові потоки, високий рівень офшоризації економіки, низькі доходи населення тощо. З огляду на зазначене, важливу роль у подоланні цих чинників відіграватиме держава, яка має створити сприятливі умови розвитку страхування за рахунок використання дієвих інструментів фінансового регулювання.

Україна перебуває у статусі кандидата на вступ у ЄС, що актуалізує вивчення практики провідних європейських країн у сфері страхування. Доречним та стратегічно важливим є вивчення можливості щодо імплементації сучасних інноваційних цифрових технологій у страхові продукти, формування якісної та доступної різним верствам населення страхової інфраструктури. Попри повільне реформування страхування як компоненти фінансової інфраструктури України, стратегічно важливим є побудова динамічної архітектури фінансових процесів, яка дозволить уникнути негативних проявів аберації на страховому ринку. За допомогою комплементарних інструментів страхування сформує передумови для імплементації в міжнародному політичному та фінансовому середовищі конкурентоспроможної вітчизняної фінансової системи.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам динаміки стану вітчизняного ринку страхування, як невід'ємної компоненти фінансової інфраструктури, та окресленню перспектив його розвитку в умовах повоєнного відновлення національної економіки присвятили свої праці такі українські науковці і практики: А. Баранов, О. Баранова, І. Баришевська, П. Бельський, А. Бухтіарова, В. Виговська, Л. Войтович, О. Гладчук, А. Гриценко, В. Дзюбенко, О. Длугопольський, К. Зайченко, С. Єгоричева, О. Журавка, С. Кучерівська, О. Мельник, С. Мироненко, О. Пахненко, П. Нікіфоров, В. Одочук, В. Плиса, О. Погоріла, А. Полторак, В. Рудевська, І. Самошкіна, Л. Селівестрова, О. Сподарева, Б. Таранець, Д. Тарасенко, О. Тарасенко, Д. Трухан, І. Тур, А. Шолойко, Д. Хропонюк, І. Шубенко та інші.

Зважаючи на значні напрацювання вітчизняних вчених у сфері пошуку напрямів активізації розвитку українського ринку страхування, сьогодні в умовах повномасштабної війни виникли нові гострі проблеми, які потребують вирішення у короткотерміновому періоді та стосуються: підвищених ризиків; необхідності стимулювання впровадження цифрових технологій у страхову справу; потреби імплементації нормативів, стандартів та позитивного досвіду провідних країн Європи та світу, підвищення ефективності державного регулювання розвитку ринку страхування тощо.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є аналіз стану та окреслення перспектив розвитку ринку страхування України, як невід'ємної константи ефективного функціонування інфраструктури фінансової системи, в умовах війни та повоєнної побудови.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

В умовах сьогодення створення передумов для високих темпів розвитку господарської системи ринкового типу неможливе без ефективного функціонування страхового ринку. Він створює дієвий захист від низки екологічних, виробничих, підприємницьких, фінансових та інших видів ризиків, допомагає раціонально розподілити грошові фонди у національній та міжнародній економіці, оскільки страхування досить часто виходить за межі держави та стосується світового виробництва і торгівлі загалом. Належно розвинена система страхування сприяє формуванню високої фінансової стабільності за рахунок прогресу усіх складових національної економіки та проведенні дієвої урядової політики щодо соціальної складової.

Необхідно зазначити, що страховий ринок України тривалий час функціонував в умовах планової економіки, а з часу здобуття незалежності почав суттєву трансформацію у відповідності до вимог ринкової господарської системи. Проте, за часів існування радянського союзу, все перебувало у віданні держави, а страхові компанії функціонували тільки у державній формі власності. Велику частину ринку займало загальнообов'язкове державне страхування, що формувало штучний попит на страхові послуги. Водночас сьогодні страхування є дієвим інструментом забезпечення якісних перетворень у національній економіці, нарощення конкурентоздатності країни та забезпечення безболісної та взаємовигідної інтеграції на міжнародний рівень господарювання під впливом глобалізації.

З погляду економічної категорії страхування визначають як сукупність грошових відносин, які виникають на основі перерозподілу ВВП країни з метою задоволення господарських потреб в країні (суб'єктів господарювання і населення) з приводу покриття збитків унаслідок псування чи втрати матеріальних і нематеріальних цінностей. З точки зору менеджменту, страхування висвітлює прямі і непрямі взаємовідносини між його суб'єктами й нагромадженими страховими фінансовими ресурсами у процесі здійснення управління (планування, прогнозування, аналізу і контролю), яке покликане

нарастити ефективність страхової діяльності. З організаційного погляду страхування розглядають як визначену нормами законодавства діяльність підприємств і домашніх господарств у сфері виробництва і надання послуг щодо покриття нанесених збитків третім сторонам, котрі отримали втрати за результатами появи страхових подій за допомогою, наперед, мобілізованих фінансових ресурсів.

Економічний зміст та роль страхування повноцінно розкриваються за допомогою його функцій. У межах ризикової (відшкодувальної) функції реалізують перерозподіл фінансових ресурсів між суб'єктами їх формування в умовах настання випадкових подій, які були застраховані. Нагромаджувальна функція пов'язана з потребою збереження вартості заощаджених ресурсів суб'єктів господарювання і населення та уникнення впливу негативних ринкових чинників. За допомогою превентивної функції впроваджують у практику різноманітні попереджувальні заходи, які уможливають уникнення різних негативних наслідків від появи страхових подій за допомогою використання нагромаджених страхових фінансових ресурсів. Ця функція також сприяє зростанню рівня стійкості страхувальників щодо появи зазначених негативних подій. Інвестиційна функція працює за рахунок обігу фінансових ресурсів на фондовому ринку за допомогою консолідації невеликого за обсягом капіталу фізичних і юридичних осіб, що беруть участь у страхуванні, та вкладання залучених коштів у привабливі об'єкти інвестування. Таким чином страховим компаніям вдається залучити за рахунок внесків значні обсяги капіталу та розміщувати його в активах фінансового ринку, які дозволять зберегти його вартість та отримати відповідні доходи. Контрольну функцію висвітлюють через призму проведення різного роду аудиторських процедур, що сприятимуть ефективному, економічному та цільовому використанню залучених ресурсів страховиками. Окрім цього, реалізація контрольних заходів з боку страхових компаній стимулюватиме застрахованих фізичних і юридичних осіб дотримуватися укладених договорів страхування, утримувати застраховане майно у належному функціональному та якісному стані, запобігати появі негативних подій тощо. На думку О. Сподаревої [11], зазначені функції втілюються в життя за допомогою страхового ринку.

Фінансова система досліджується українськими вченими протягом усього періоду становлення України, а її інфраструктура є новою фінансовою категорією, яка перебуває в умовах формування сучасної наукової фінансової парадигми, впровадження в систему фінансових знань. Доцільно звернути увагу на дослідження А. Гриценка та В. Соболева, які зазначили, що інфраструктура в будь-якій соціально-економічній системі — це, насамперед, сукупність елементів, котрі забезпечують безперебійне функціонування взаємозв'язків об'єктів і суб'єктів даної системи [3]. Л. Алексеєнко та В. Олексієнко визначили інфраструктуру як складові частини загальної будови економічного життя, що є допоміжними і забезпечують нормальну діяльність економічної системи в цілому [4]. О. Васильєв наголошує, що до місцевої інфраструктури слід відносити об'єкти, котрі розташовані на деякій обмеженій території і на-

дають підприємствам матеріального виробництва, організаціям і закладам невиробничої сфери, а також населенню цієї території послуги транспортування й зберігання продукції, передачі інформації, переміщення людей, постачання матеріальних ресурсів, у т. ч. води, тепла, газу, електроенергії [1].

За результатами наших спостережень інфраструктура є невід'ємною частиною фінансової системи країни, поєднує усі сфери та ланки з метою забезпечення сталої фінансової діяльності суб'єктів економіки. Страховий ринок, як сфера системи, забезпечує безперебійність фінансових процесів в суспільстві та сприяє уникненню комплікації між учасниками фінансової системи. Її роль в функціонуванні інфраструктури є недооціненою, що пов'язано з відсутністю ефективного механізму страхування в Україні. Доцільно наголосити: ефективність та результативність фінансових відносин прямопропорційно залежить від рівня страхування, а сталий розвиток фінансової системи не можливий без компенсаторів негативних проявів в економічному середовищі. Отже, можемо стверджувати, що інфраструктура фінансової системи є її складовою, яка на основі інститутів, сфер та ланок системи формує сприятливі умови для суспільства та забезпечує безперебійність фінансово-економічної діяльності. Страхування в реалізації мети інфраструктури, на нашу думку, відіграє ключову роль.

У наукових публікаціях вчені, зазвичай, подають страховий ринок у тісному взаємозв'язку зі складовими фондового ринку, котрий допомагає перетворити залучені грошові кошти у інвестиційні ресурси, яких постійно потребує будь-яка національна економіка з метою забезпечення соціально-економічного розвитку. Загалом головним завданням фінансового ринку є зведення суб'єктів, що мають вільні фінансові ресурси, з інвестором та сприяння перерозподілу капіталу за допомогою фінансових інструментів, в тому числі за участі професійних посередників. Проте, в умовах швидких темпів цифровізації економіки та фінансового ринку, потреба в останніх суттєво зменшується, що формує передумови для зниження рівня собівартості фінансових операцій в межах інфраструктури фінансової системи.

З огляду на зазначене, страховий ринок доцільно висвітлювати як важливу складову національного фінансового ринку, а страховиків необхідно розглядати як виробників особливого продукту — послуг зі страхування. Водночас компанії, що постачають страхові продукти на ринок, можуть також характеризуватися як фінансові посередники, оскільки вони допомагають реалізації перерозподілу фінансових ресурсів в економіці, адже залучають грошові кошти від страхувальників та спрямовують їх у сфери інвестиційного прикладання або на виплати відшкодування у разі настання визначених подій.

Варто зазначити, що страховий ринок є важливою ланкою фінансової системи країни, основою для формування її інфраструктури, дієвим драйвером розвитку економіки, який реалізують за допомогою формування механізму захисту активів і прав суб'єктів господарювання та населення. Він допомагає забезпечити соціальну стабільність в суспільстві, сформувати високий

ступінь господарської безпеки держави й, водночас, є дієвим інструментом фінансового регулювання розвитку економічної системи та залучення грошових коштів з метою здійснення капітальних вкладень у різні види стратегічної діяльності.

Сфера страхування першочергово спрямована на покриття потреби суспільства у захисті, що створює необхідність побудови ефективного інституційного державного механізму її регулювання. На наше глибоке переконання уряду необхідно створити надійну й стабільну страхову систему, котра сприятиме формуванню ефективних інструментів фінансового регулювання, дасть змогу розширювати співробітництво з міжнародними організаціями, допоможе належно функціонувати в межах світового страхового ринку під впливом глобалізаційних процесів. Зазначене фінансове регулювання є об'єктивно необхідним та вимагає від представників державного менеджменту здійснення ряду господарських і нормативно-правових заходів у цій сфері, а саме: реалізація послідовної урядової політики зміни науково-правової парадигми у галузі страхування як стратегічної сфери фінансової системи, особливо її інфраструктури; формування фінансової культури у населення щодо здійснення страхування; створення ефективної інфраструктури фінансової системи, що дозволить підвищити рівень конкурентоздатності вітчизняних страхових компаній, забезпечити формування належної інфраструктури, яка гарантуватиме захист від ризиків суб'єктам господарювання і населенню; побудова оптимальної структури вітчизняного страхового ринку й стимулювання стабільних темпів його розвитку.

Важливу роль у побудові інфраструктури фінансової системи України відіграє визначення інституту, котрий буде проводити регулювання діяльності суб'єктів ринку страхування, його комплементарність з суб'єктами фінансового середовища. Ключове значення у сфері моніторингу за функціонуванням страхових компаній щодо дотримання нормативно-правових актів у цій галузі мають інститути урядового страхового нагляду, котрі присутні в більшості державах й диференціюються у розрізі організаційної структури і жорсткості проведення аудиту за веденням страхової діяльності.

Відповідно до наших досліджень, до головних завдань інституту регулювання ринку страхування відносять: забезпечення стабільності у сфері страхування; зміцнення фінансової стійкості страхових компаній; контроль за дотриманням прав споживачів страхових продуктів; створення умов для прозорого функціонування суб'єктів ринку; виявлення напрямів поліпшення механізмів страхування, яке є регламентованим державою як обов'язкове [9, с. 44].

Ключове місце у системі державного регулювання страхового ринку України, починаючи з липня 2020 року (коли було припинено діяльність комісії з регулювання ринку фінансових послуг), займає Національний банк України, який був наділений функціями та завданнями центрального регулятора, що здійснює моніторинг і нагляд за фінансовим сектором вітчизняної економіки. Рішення щодо ліквідації комісії з регулювання фінансових послуг, який був у віданні Президента та підзвітний Верховній Раді, на нашу думку, є дискусійним та потребує переоцінки актуальності.

Згідно з законом про нацбанк він є не тільки "банком банків", але й господарського автономним, спеціальним центральним інститутом урядового управління, котрий створює умови щодо дотримання стабільних темпів суспільного розвитку. Водночас завдання центрального банку охоплюють реалізацію аудиту суб'єктів ринку страхування, який містить у своїй основі ризико-орієнтований принцип, який передбачає врахування частоти моніторингових заходів. З цією метою НБУ побудував інноваційну модель регулювання, що сформована на основі рекомендацій європейського співтовариства, враховує міжнародний досвід нагляду і регулювання ринку страхування й специфіку функціонування вітчизняної страхової системи. Український уряд цілеспрямовано імплементує міжнародні нормативи і принципи у функціонування страхового ринку, що допоможе швидко освоїтися на ринку ЄС та пришвидшити розвиток господарської системи [2, с. 217].

НБУ має централізовану вертикальну структуру, яка містить низку відділів, завданням яких є реалізація політики регулювання страхового ринку, зокрема щодо: нагляду за небанківським ринком фінансових послуг; дотримання прав споживачів на ринку страхування; проведення ліцензування та інспекцій; здійснення моніторингу у сфері фінансів; формування звітності; забезпечення стабільності фінансів; розроблення інструкцій щодо регулювання небанківського ринку послуг; сприяння пришвидшенню інтеграції у ЄС та імплементація міжнародних стандартів; формування стратегії розвитку тощо.

У процесі удосконалення фінансової системи України, з урахуванням доданих обов'язків, центральний банк вводить суттєві інституційні новації, що стосуються його функціонування, а саме: зростання вимог до надання ліцензій новоствореним учасниками ринку страхування з метою висвітлення страховими організаціями реальних акціонерів; формування жорсткіших вимог до реалізації внутрішнього аудиту та побудови механізму ризик-менеджменту для забезпечення стійкого прогресу ринку страхування; удосконалено процедуру аналізу параметрів діяльності страхових компаній; імплементовано нагляд з урахування критерію ризику, який сформовано на базі принципів суттєвості, пропорційності, своєчасної діагностики, перспективності, вчасної реалізації окреслених заходів, нормативно-правової обґрунтованості, професійності.

Урядовою колегіальною інституцією є НКЦПФР, яка має низку завдань щодо регулювання ринку страхування як компоненти інфраструктури фінансової системи України, зокрема: моніторинг за обігом інструментів на фондовому ринку; захист прав капіталовкладників; аудит нагромаджувального пенсійного страхування; створення, у співпраці з центральним банком, інструкцій та алгоритмів визначення нетто-вартості майна пенсійних фондів у сфері обов'язкового страхування; формування методології щодо аналізу майна суб'єктів, які працюють у сфері недержавного нагромаджувального страхування.

НКЦПФР наділена повноваженнями щодо організації аудиту діяльності пенсійного фонду, страховиків та організацій з управління активами, котрі працюють у секторі приватного пенсійного страхування. Проведен-

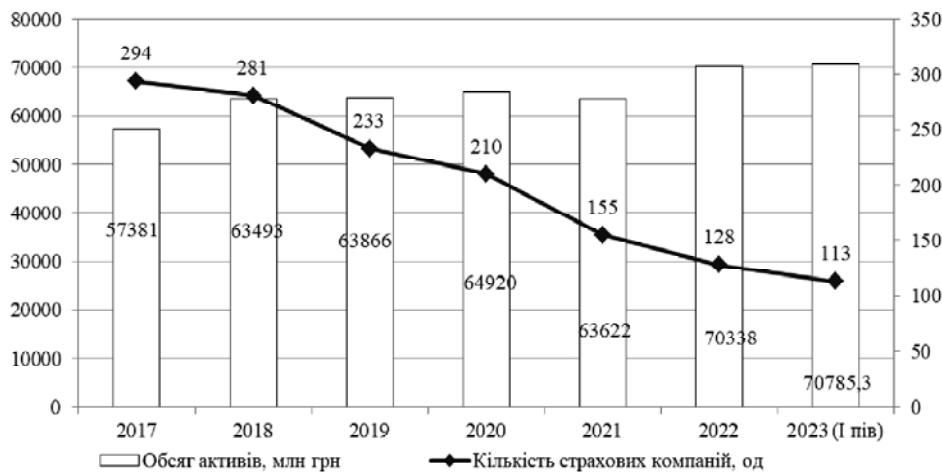


Рис. 1. Динаміка чисельності страховиків на ринку України та обсягу активів, якими вони володіють упродовж 2022–2023 років

Джерело: [7].

ня таких перевірок комісія може реалізовувати спільно та за сприяння професійних контролерів.

Загалом доцільно підсумувати, що державне регулювання процесів розвитку страхового ринку проводять із залученням національних та міжнародних інститутів. Перший рівень містить суб'єктів інфраструктури фінансової системи, котрі сприяють активізації розвитку українського ринку страхування. Значення міжнародних інститутів у регулюванні зазначеного ринку, зазвичай, полягає у формуванні параметрів результативного регулювання і нагляду за рахунок використання світових стандартів та практичних навичок. В умовах посилення євроінтеграційних процесів в Україні, особливо в умовах проведення переговорів щодо інтеграції в європейський економічний простір, необхідно комплексно врахувати вимоги до діяльності страхових компаній, а це, на нашу думку, допоможе створити конкурентоздатну інфраструктуру фінансової системи України на європейському ринку, яка дозволить суб'єктам страхування ефективно працювати в міжнародному економічному середовищі.

Сучасність характеризує систему страхування ЄС високою фінансовою культурою серед суб'єктів економічної системи та актуалізує стратегічний прогрес союзу. Водночас українська інфраструктура фінансової системи перебуває в умовах імплементації ринку страхування в її стратегічні сегменти, формує стратегію нівелювання впливу деструктивних чинників на розвиток вітчизняного фінансового середовища, зокрема сформувалася вимога до українського законодавства в частині адаптації його до міжнародних стандартів; викликає занепокоєння незначний обсяг власного капіталу, ліквідності і платоспроможності значної частини українських компаній, які функціонують у сфері страхування; виявлено застосування неефективних моделей здійснення підприємницької діяльності; невисока конкуренція на вітчизняному страховому ринку не сприяє підвищенню якості та конкурентоспроможності; виникла потреба у використанні досвіду провідних країн світу щодо застосування дієвих інструментів державного регулювання у сфері страхування; наявна необхідність удосконалення нормативно-правового регулювання ал-

горитмів оздоровлення і ліквідації страховиків; потреба у підвищенні ступеня захисту вітчизняних споживачів страхових продуктів; присутність корупції і шахрайства серед суб'єктів вітчизняного страхового ринку заважає сталому розвитку на ринкових засадах функціонування.

Український страховий ринок тривалий період був і, на жаль, залишається проблемним сегментом фінансової системи, оскільки низький рівень зацікавленості суб'єктів суспільства у страхуванні власних інтересів засвідчує недостатній рівень його розвитку. Доречно наго-

лосити, що у провідних державах світу присутні передумови для реалізації активної інвестиційної діяльності у розрізі видів господарської діяльності, оскільки за рахунок залучення значного обсягу капіталу у вигляді страхових внесків є можливість надавати фінансові ресурси у формі капіталовкладень тим суб'єктам економіки, які їх потребують. У період до початку березня 2022 року темпи зростання вітчизняного ринку страхування сповільнювалися за рахунок дії низки деструктивних чинників зовнішнього і внутрішнього походження, зокрема: постійна нестабільність у вітчизняному політикумі; початок гібридної війни у 2014 році й втрата значної території України унаслідок окупації; стрімке поширення у 2019 році пандемії COVID-19, унаслідок якої було перекрито кордони та суттєво сповільнилася ділова активність суб'єктів господарювання (хоча у цей період завдяки значним обсягам цифровізації сфери страхування значно зменшилися витрати страховиків, оскільки більшість угод розпочали реалізовувати дистанційно); порушення стабільності на міжнародному фінансовому ринку тощо. Початок повномасштабної війни у 2022 році остаточно зупинив розвиток вітчизняного ринку страхування як частини інфраструктури фінансової системи, більшість страховиків отримали збитки, а низькі доходи населення негативно вплинули на попит.

Сьогодні український ринок страхування перебуває в умовах відновлення фінансово-економічної активності, проте спостерігається незначна позитивна динаміка: на кінець I кварталу 2023 року працюють 113 страхових організацій, розмір активів яких становить близько 70785 млн грн. Необхідно підкреслити, що упродовж 2017–2023 років чисельність страховиків на ринку знизилася у понад 2,6 рази. Така ситуація свідчить про зростання вимог до діяльності страхових компаній з боку Національного банку та посилення конкуренції на ринку (рис. 1).

З урахуванням зменшення кількості страховиків в економічній системі, активні учасники фінансового середовища в сфері страхування значно збільшили обсяги активів. Так, за підсумками 2017 року, середні активи на одного страховика дорівнювали 195,17 млн грн, в першому півріччі 2023 року цей показник становив

626,42 млн грн, тобто за аналізований період середні активи збільшилися більше ніж у три рази. Необхідно наголосити, що на цей показник суттєво впливає інфляція (рис. 2).

На фоні сукупного збільшення чисельності підписаних угод упродовж 2017—2021 років (майже на 17,5 млн од.), зменшилася сума однієї угоди на 50% відповідно. Валові страхові премії за аналізований період знизилися з 43432 млн грн до 39616 млн грн (на -8,79 %), а за перше півріччя 2023 року вони становили 21354,7 млн грн, тобто зменшилися майже у 2 рази, сподіваємося на кращі результати наприкінці 2024 року. Що стосується розміру валових страхових премій у розрахунку на одну угоду по страхуванню, то упродовж 2017—2022 років спостерігається зниження з 615 грн до 450, або на -26,83 %. Проте за перше півріччя 2023 року вони вже перевищували показник попереднього року, що свідчить про позитивну динаміку (рис. 3).

Подібну динаміку демонструють розміри страхових виплат, котрі упродовж досліджуваного періоду постійно знижувалися і зменшилися майже на -26 %, а якщо врахувати, що на показник впливають інфляційні ризики, ситуація складається неоднозначна. Сукупні страхові премії на одну угоду за період 2017—2023 років збільшилися з 149 грн до 192 грн або на +28,86 %, що демонструє відносно позитивні тенденції (рис. 4). За досліджуваний проміжок часу рівень валових виплат загалом збільшився з 24,23 до 36,6 % (на +12,34 в. п.).

За підсумками важкого 2022 року було зруйновано більшість ключових тенденцій прогресу ринку страхування: чисельність підписаних угод зі страхування у порівнянні з попереднім роком знизилася майже у півтора рази, а вели-



Рис. 2. Динаміка середньої вартості активів одного страховика та кількості укладених договорів на ринку упродовж 2017–2023 років

Джерело: [7].

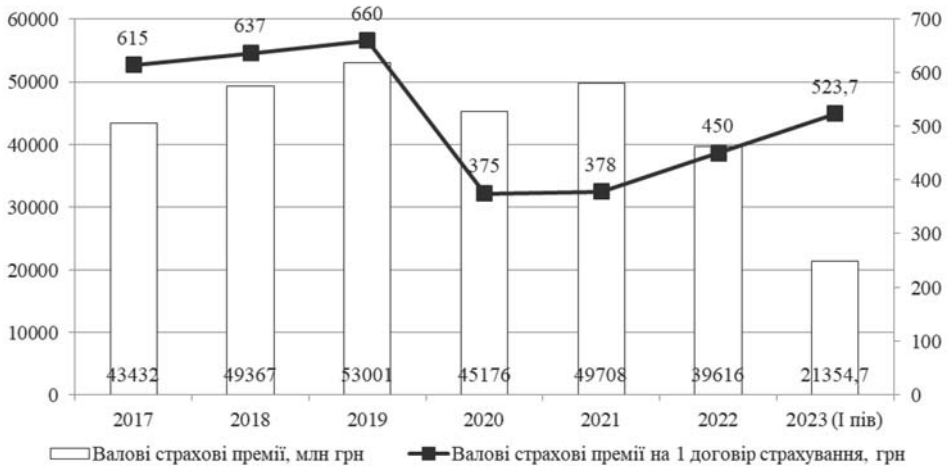


Рис. 3. Динаміка абсолютної та відносної величин страхових премій упродовж 2017–2023 років

Джерело: [7].

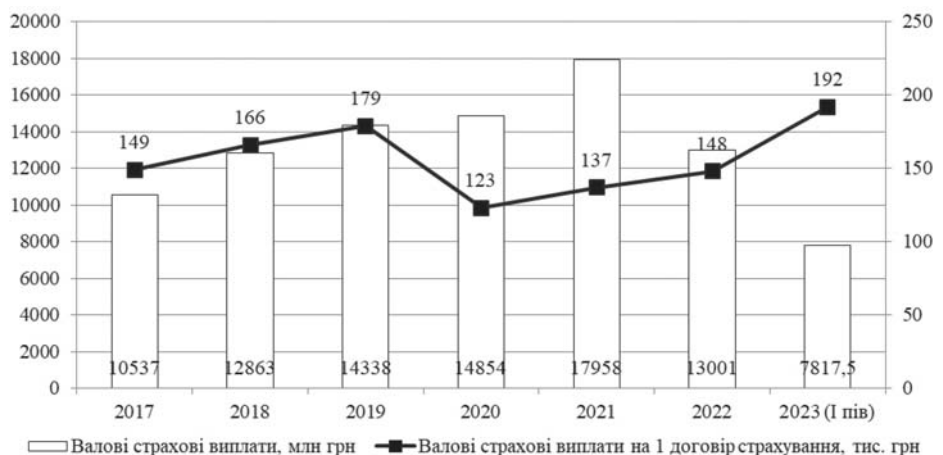


Рис. 4. Динаміка абсолютної та відносної величини страхових виплат на ринку України упродовж 2017–2023 років

Джерело: [7].

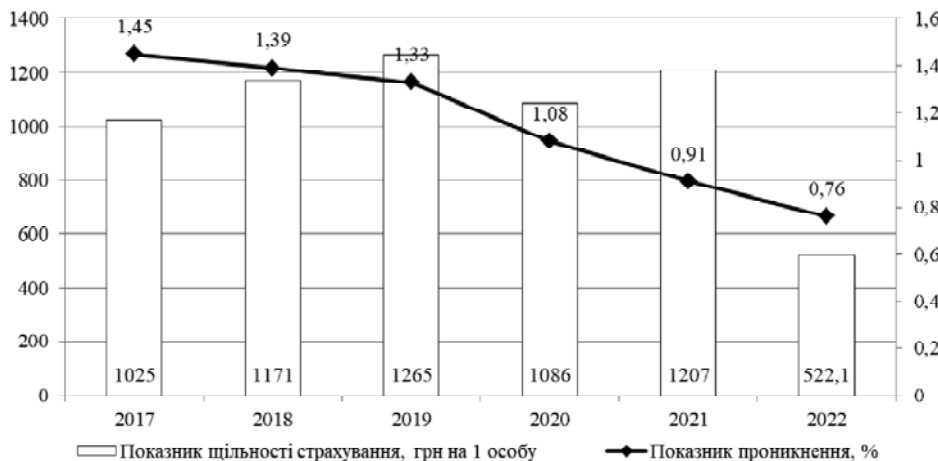


Рис. 5. Динаміка показників проникнення та щільності страхування на ринку України у 2017–2022 роках

Джерело: [6, 7].

чина сукупних премій зі страхування зменшилася на понад 10 млрд грн. Унаслідок цього розмір страхових премій на одну угоду збільшився на 146 грн і становив у першому кварталі 2023 року майже 524 грн.

Щодо параметрів проникнення та концентрації (щільності) на страховому ринку України, то за досліджуваний проміжок часу (2017—2023 роки) вони демонстрували досить низькі значення, що свідчило про невисокі темпи прогресу страхування у національній економіці. Перший показник відображає співвідношення сукупних премій зі страхування до валового продукту та подається у відсотках, тому низьке його значення, зазвичай, виникає в умовах зменшення страхових премій та збільшення ВВП. У 2023 році цей показник перебував на незначному рівні, оскільки наявне невисоке зростання валового продукту, а премії не містять позитивної динаміки. Останній показник (щільність або концентрація страхування) висвітлює величину премій зі страхування у розрахунку на одного жителя країни й показує мінливі тенденції й непостійну динаміку соціально-економічного розвитку України в умовах загального падіння доходів громадян (рис. 5).

Отже, варто констатувати той факт, що вітчизняному ринку страхування, а, особливо, інфраструктурі фінансової системи, були характерні багато проблем у довоєнний період, які суттєво загострилися у період повномасштабної агресії росії та окупації великої частини нашої країни. Початок війни став причиною формування вимог до технологічної сфери, оскільки не було присутнє страхування воєнних ризиків. Держава набуває нового досвіду, оскільки функціонування фінансової системи є непередбачуване, а безперервність діяльності суб'єктів господарювання важко забезпечити інструментами страхування.

У частині політичного вектору впливу на страховий ринок, спостерігається відсутність досконалого реалістичного законодавства щодо сприяння розвитку страхового ринку, формування і використання страхових резервів, відсутній механізм моніторингу та ліквідації сумнівних операцій тощо. У листопаді 2021 р. цю проблему лише частково вирішено, оскільки прийнято новий Закон України "Про страхування", який суттєво врегулю-

є низку процедур страхової діяльності, однак він вводить в дію з 2024 р., що досі не дає можливості повноцінно оцінити його дієвість. Звертаємо увагу на необхідність створення системи комплексної підтримки учасників ринку профільними асоціаціями та професійними об'єднаннями, що сприятиме зацікавленості самих учасників ринку і підвищенню довіри з боку населення [12, с. 123].

Політичні виклики, які зазнає Україна в умовах воєнного стану, згубно діють на розвиток фінансової системи, особливо це спостері-

гається на ринку страхування, який є частиною її інфраструктури. Спрощення регуляторних вимог в умовах сьогодення для підтримки і налагодження роботи ринку дозволило виявити суттєві порушення в сфері дотримання фінансових нормативів його учасниками, що загрожує стабільності функціонування ринку страхування та руйнує довіру до його операторів. Подолати цю проблему можливо завдяки політиці повернення до чітких регуляторних вимог і неухильного їх виконання.

Значення безпеки у сфері фінансів, як головного елемента господарської безпеки держави, визначається рівнем ефективності діяльності усіх учасників ринку страхування, за якого їх фінансовий стан володітиме ознаками стабільності і стійкості до деструктивних чинників макро— і мікроекономічного середовища. Український ринок страхування потребує проведення ефективної політики захисту інтересів усіх його учасників. Це створить передумови для підвищення рівня фінансової безпеки у довготерміновому періоді в умовах зростання конкурентоздатності вітчизняних страховиків [5, с. 346].

Виходячи з нашого дослідження інфраструктура фінансової системи України, а особливо ринок страхування, зазнає деструктивний вплив зовнішнього середовища, як наслідок внутрішні чинники не можна вважати позитивними, адже, історично, діяльність суб'єктів протягом періоду становлення української держави залишається недостатньо ефективною. Перші охоплюють негативні події, котрі з'являються по причині нерезультативної політики керівників страхових компаній, котра у майбутньому дестабілізує їхній фінансовий стан й знизить репутацію на ринку. До них відносять ухвалення неефективних фінансових рішень фінансовими управліннями страховиків; шахрайські й маніпулятивні дії компаній на ринку страхування; невисокий ступінь довіри підприємств і населення до вітчизняних страхових організацій; потреба у зміцненні фінансової дисципліни страховиків; використання нерезультативних інструментів в управлінні структурою капіталу і, відповідно, платоспроможністю страхових компаній [8, с. 112].

Загрози, появу яких спровокували чинники макроекономічного рівня, відносять до зовнішніх, оскільки

вони впливають на господарський стан не тільки окремих компаній, а й національного страхового ринку загалом. Зазначені фактори охоплюють: активізацію глобалізаційних процесів, що суттєво впливають на функціонування ринку страхування; загострення конкуренції у сфері страхування на міжнародному ринку, у якій беруть участь країни, що вживають заходів для захисту національних ринків страхування від експансії іноземного капіталу; нарощення ступеня зосередженості фінансових ресурсів на світовому ринку й капіталу у секторі перестрахування; зростання залежності українського ринку страхування від іноземних інвестицій; злиття національних фондів, які присутні в фінансовій системі, під впливом глобалізації та інтеграції, що посилює залежність від міжнародних процесів на фінансових ринках тощо.

З іншого боку, до негативних чинників також відносять, на наше переконання, наявність прогалин у вітчизняних нормативно-правових актах зі страхування, потреба у поліпшенні державного регулювання і нагляду за функціонуванням страхових організацій. Вони додатково сприяють нагромадженню проблем на страховому ринку, що мають комплексний характер та знижують сукупну довіру до нього суб'єктів економіки й суттєво стримують його розвиток.

Побудова механізму формування оптимальної безпеки на ринку страхування потребує вжиття комплексу заходів, зокрема: підвищення рівня довіри населення до його учасників; створення дієвої системи захисту прав страхувальників (юридичних і фізичних осіб); забезпечення функціонування ефективної системи аудиту за діяльністю суб'єктів ринку страхування; формування ефективного механізму управління ризиками у процесі ведення страхової діяльності; ухвалення та реалізація плану щодо формування достатнього обсягу власного капіталу з метою підвищення платоспроможності українських страховиків; імплементація європейських принципів, стандартів та нормативів у функціонування вітчизняного ринку страхування, що дасть змогу інтегруватися у міжнародну страхову систему; запровадження інноваційних цифрових технологій з метою зміцнення кібербезпеки, досягнення необхідної прозорості й підвищення ефективності боротьби з відмиванням коштів та іншою злочинною діяльністю.

В умовах глобальних негативних потрясінь суб'єкти інфраструктури фінансової системи України з метою антикризового захисту розпочали масово використовувати сучасні досягнення науки і техніки та впроваджувати цифрові технології у власну діяльність. Проведені дослідження вітчизняного ринку свідчать, що страховики володіють низькою технологічною спроможністю й мають неефективний застарілий механізм управління, що суттєво стримує їхній господарський прогрес та не сприяє зміцненню конкурентоздатності галузі. Інфраструктура фінансової системи в частині інноваційних страхових технологій посідає останні сходинки в міжнародному рейтингу за ступенем впровадження сучасних цифрових новинок та надання фінансових цифрових послуг. І це відбувається в умовах, коли українська ІТ-галузь є провідною на міжнародному рівні, володіє найкращими фахівцями у світі та масово виконує замовлення іноземних компаній.

До позитивних сторін процесів цифровізації на ринку для страхувальників відносять механізм придбання страхових полісів, який суттєво покращується, оскільки вже не потрібно приходити до страховиків фізично й витрачати час, який вважаємо компонентою фінансів. Для отримання страхової послуги необхідно виключно надати відомості в універсальну заявку та оплатити визначену суму коштів за допомогою банківського додатку. Це також унеможливило різні шахрайські дії з угодою про страхування, оскільки всі дані поступають напямучу в компанію без участі посередників. Відбувається процес зниження собівартості страхових послуг. В умовах появи страхової події страхувальнику потрібно виключно заповнити стандартну форму в смартфоні у встановленому застосунку. Необхідно підкреслити, що із запровадженням цифровізації, з процесів купівлі-продажу страхових послуг будуть усунені більшість посередників, що суттєво знизить ризики різноманітних маніпуляцій та фальсифікацій.

Водночас цифровізація має власні негативні сторони та упущення, які охоплюють: неможливість використання найсучасніших інноваційних платформ, оскільки ціни на них досить високі, а процедура встановлення вимагає залучення висококласних фахівців з ІТ-сфери; виникає потреба у підвищенні кваліфікації персоналу компаній, зміцненні інформаційної безпеки страховика та захисту баз даних; повстає необхідність корегування сформованих стратегій ведення бізнесу, котрі використовувалися упродовж тривалого періоду часу; поява розбіжностей між клієнтами та страховиками у площині розуміння яким має бути фінальний результат чи послуга. З метою уникнення зазначених проблем доцільно розробити довготермінову стратегію впровадження цифрових продуктів у діяльність організацій та окреслити чітку послідовність діджиталізації усіх сфер її функціонування [10].

В умовах розбудови фінансової системи України страховики перебувають на етапі активного впровадження цифрових технологій, для дієвості якого необхідно утворення нового відділу, який буде відповідати за їх організацію та вирішувати проблеми, що виникатимуть упродовж використання таких цифрових нововведень. Це потребує пошуку відповідних працівників з ІТ-галузі і вимагає чималих фінансових ресурсів на їх залучення та технічне і програмне забезпечення. Окрім цього, страховим компаніям необхідно, на наше переконання, застосовувати АІС (автоматизовані інфосистеми), що допоможуть результативніше застосовувати введені технології. Доцільно також створювати раціональну інформаційну архітектуру, яка вдосконалисть ухвалення управлінських рішень та дозволить поєднати цифрові платформи з більшістю господарських процесів страховика.

Необхідно констатувати факт, що цифровізація також створює вимоги до страхувальників. Їм необхідно володіти певними знаннями і навиками у комп'ютерній сфері. Це створить передумови для ефективного отримання страхових продуктів у додатках смартфона. Окрім цього, така ситуація загострить конкуренцію між компаніями щодо якості застосунків суб'єктів інфраструктури фінансової системи для телефонів, оскільки клієнти часто обирають страховика, у якого додаток є вищої якості, швидшим і зрозумілішим для особи будь-якого віку. Тому варто наголосити, що процеси цифро-

візації на українському страховому ринку формуватимуть вимоги як перед страховиками так і перед клієнтами, оскільки потребуватимуть освоєння нових знань, інноваційної культури у сфері страхування.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

За результатами наших спостережень інфраструктура фінансової системи перебуває в умовах трансформації. Запорукою позитивних змін є формування безперебійного функціонування економічної системи країни. Український ринок страхування відіграє стратегічну роль у зазначеному процесі, а ефективність його учасників дозволить сформувати конкурентоспроможну архітектуру українського суспільства на міжнародній політико-економічній арені. До головних напрямів удосконалення механізму сталого розвитку українського ринку страхування належать: спрощення механізму ліцензування й надання дозволів на ведення страхової діяльності; ухвалення й удосконалення чинної нормативної бази; використання ризик-менеджменту у процесі здійснення державного регулювання ринкових взаємовідносин; забезпечення високого ступеня відкритості у функціонуванні компаній та посередників.

Важливим завданням на сучасному етапі функціонування національної економіки, на нашу думку, є формування безпечних умов для діяльності і розвитку страхування за допомогою реалізації таких заходів: поліпшення алгоритму припинення діяльності, банкрутства та запровадження тимчасового керівництва для учасників ринку; ефективне застосування стрес-тестування для вчасного виявлення й запобігання появі несприятливих подій; формування фонду гарантування страхових платежів у відповідності до міжнародного досвіду, що дасть змогу посилити стабільність у страхуванні.

Література:

1. Васильєв О. В. Дослідження взаємозв'язків в системі ринкової інфраструктури регіону // Вісник Національного технічного університету "ХПІ". № 15. 2011. С. 8—15.
2. Войтович Л. М. Страхова система України: концептуальні засади розвитку та державне регулювання. Монографія. Львів: Галич-Прес, 2023. 492 с.
3. Гриценко А., Соболев В. Ринкова інфраструктура: суть, функції, будова // Економіка України. 1998. № 4. С. 35—44.
4. Економічний тлумачний словник: власність, приватизація, ринок цінних паперів / Л. М. Алексеєнко, В. М. Олексієнко. Тернопіль: Астон, 2003. 286 с.
5. Копилук О. І., Музичка О. М., Гап'як С. С. Механізм забезпечення безпеки страхового ринку України // Бізнес Інформ. 2022. № 1. С. 345—350.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 27.02.2024).
7. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 27.02.2024).
8. Полторак А. С., Мельник О. І., Баришевська І. В. Фінансова безпека страхового ринку України // Modern Economics. 2021. № 28 (2021). С. 119—126.
9. Рудевська В., Погоріла О. Особливості державного регулювання страхового ринку України у трансформаційних умовах // Вісник університету банківської справи. 2020. № 1 (37). С. 42—53.
10. Самошкіна І. Розвиток діджиталізації страхового ринку України // Економіка та суспільство. 2022. № 41. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-52> (дата звернення: 27.02.2024).
11. Сподарева О. Г. Теоретичні засади функціонування страхового ринку в ринкових умовах господарювання // Економіка та держава. 2010. № 5. С. 54—56.
12. Хропонюк Д. О., Длугопольський О. В. Сучасні проблеми та перспективи розвитку страхового ринку України // Innovation and Sustainability. 2023. № 1. С. 118—126.

References:

1. Vasulyev, O. V. (2011), "Research of interrelationships in the market infrastructure system of the region", Visnyk Natsionalnogo tehnicnogo universytetu "HPI", Vol. 15, pp. 8—15.
2. Voytovych, L. M. (2023), Strakhova systema Ukrainy: kontseptual'ni zasady rozvytku ta derzhavne rehulyuvannya [The insurance system of Ukraine: conceptual foundations of development and state regulation], Halych-Press, Lviv, Ukraine.
3. Grutsenko, A. and Sobolyev, V. (1998), "Market infrastructure: essence, functions, structure", Ekonomika Ukrainy, Vol. 4, pp. 35—44.
4. Alekseyenko, L. M. and Oleksienko, V. M. (2003), Ekonomichnuy tlymachnuy slovnik: vlasnisty, pruvatyzatsiya, runok tsinnuh paperiv [Economic explanatory dictionary: property, privatization, securities market], Aston, Ternopil, Ukraine.
5. Kopylyuk, O. I., Muzychka, O. M. and Gapyak, S. S. (2022), "The Mechanism for Ensuring the Security of the Insurance Market of Ukraine", Biznes Inform, Vol. 1, pp. 345—350.
6. The official site of the State Statistics Service of Ukraine (2023), available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed: 27 february 2024).
7. The official site of the National Bank of Ukraine (2023), available at: <https://bank.gov.ua/> (accessed: 27 february 2024).
8. Poltorak, A. S., Melnyk, O. I. and Baryshevskaya, I. V. (2021), "Financial security of the insurance market of Ukraine", Modern Economics, Vol. 28, pp. 119—126.
9. Rudevskaya, V. and Pohorila, O. (2020), "Peculiarities of state regulation of the insurance market of Ukraine in transformational conditions", Visnyk universytetu bankiv's'koyi spravy, Vol. 1 (37), pp. 42—53.
10. Samoshkina, I. (2022), "Development of digitization of the insurance market of Ukraine", Ekonomika ta suspil'stvo, Vol. 41, available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-52> (accessed: 27 february 2024).
11. Spodareva, O. G. (2010), "Theoretical foundations of the functioning of the insurance market in market conditions of management", Ekonomika ta derzhava, Vol. 5, pp. 54—56.
12. Khroponyuk, D. O. and Dlugopolskyi, O. V. (2023), "Modern problems and prospects for the development of the insurance market of Ukraine", Innovation and Sustainability, Vol. 1, pp. 118—126.

Стаття надійшла до редакції 03.03.2024 р.